

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
УКРАЇНИ**

**Харківський національний педагогічний університет імені
Г.С. Сковороди**

Вісник

**Харківського національного педагогічного
університету
імені Г.С. Сковороди**

Психологія

***Випуск 45
Частина II***

**Харків
ХНПУ 2013**

У науковому віснику висвітлюються результати психологічних досліджень проблеми підвищення ефективності навчально-виховного процесу у виз та середній школі, а також різних проблем поведінки та діяльності людини.

Для наукових працівників, викладачів і студентів.

Постановою президії ВАК України від 14.10.2009 р. №1-05/4 збірник визнано фаховим виданням із психологічних наук

Свідоцтво про державну реєстрацію сер. КВ № 15547 – 4019ПР
від 13 липня 2009 р.

Затверджено Вченою Радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди 21.12.2012, протокол № 8

Редакційна колегія:

- Свдокимов В. І.* – перший проректор Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, доктор педагогічних наук, професор, чл.-кор. АПН України, головний редактор;
- Большакова А.М.* – доктор психологічних наук, професор кафедри соціальної психології Харківської державної академії культури
- Бочелюк В.Й.* – доктор психологічних наук, професор кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;
- Дорошко І.І.* – кандидат психологічних наук, доцент, зав. кафедрою психології Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди;
- Іванова О.Ф.* – доктор психологічних наук професор, зав. кафедрою загальної психології Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна;
- Кузнєцов М.А.* – доктор психологічних наук, професор кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;
- Сергєєва Т.В.* – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедрою іноземних мов Харківського національного університету будівництва і архітектури;
- Солодухова О.Г.* – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедрою психології Слов'янського державного педагогічного університету;
- Хомуленко Т.Б.* – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедрою практичної психології Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;
- Шестопалова Л.Ф.* – доктор психологічних наук, професор, керівник відділу медичної психології ДУ «Інститут неврології, психіатрії та наркології НАМН України».

ЗМІСТ

А.М. Большакова ЖИТТЄВОРЧІ ЗДІБНОСТІ ЯК ОСОБИСТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОДОЛАННЯ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ.....	5
Н.П. Борисова АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ МАРНОВІРСТВ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФАХІВЦІВ МНС.....	14
С.О. Вільдгрубе ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ САМОСТАВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ.....	22
О.Ю. Горбачова ІДІНТИЧНО-СМИСЛОВИЙ КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ.....	29
О.В. Грицук, Ю.В. Грицук ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗА- КЛАДІ З ІНКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	38
В.А. Гуналовська, І.А. Чорноба ГОТОВАНІСТЬ ЯК ОСОБИСТІСНА ВЛАСТИВІСТЬ.....	45
О.Б. Сторога, Г.С. Кизим ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДУХОВ- НОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	54
Ю.В. Железнякова ТРОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "САМОТНІСТЬ".....	65
Г.В. Заика ВИРАЖЕННЯ СО СЛОВЕСНИМИ ЦИКЛАМИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ВНУТРЕНЬОГО ПІСЛА ДІЯЛЬНИЙ ШКОЛЬНИКОВ.....	72
В.В. Івницька ІНТИЧНО-ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	80
А.О. Застєло ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	85
С.А. Клопота ІНЧОЛІТЕМИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	94
О.Г. Коваленко ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ І ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ СХИЛЬНОСТЕЙ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ.....	101
А.В. Коцар СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОСТІ СПОРТСМЕНІВ-ЛЕГКОАТЛЕТІВ З РЕЗНИМИ СТРАТЕГІЯМИ КОПІНГУ.....	110
А.С. Криворотько ОДІНОЧІСТЬ МОРЯКОВ ДАЛЬНЕГО ПЛАВАННЯ КАК СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН.....	118
Н. Неус, Н. Тимків ЕМОЦІЙНІСТЬ ТА МУЗИЧНІ СМАКИ: ТОЧКИ ДОТИКУ.....	125
І.І. Меднікова ПРОБЛЕМО МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМНОЇ ДЕТЕР- МІНАЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ.....	135

І.В. Месіко ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ЧИННИКИ ЗДАТНОСТІ ДО ЕМОЦІЙНОЇ ДЕЦЕНТРАЦІЇ.....	143
В.В. Найчук ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ ЯК ОСОБЛИВОЇ ФОРМИ ЕСТЕ- ТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	151
В.О. Олєфір, М.А. Кузнецов, А.В. Павлова КОРОТКА ВЕРСІЯ ТЕСТУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ.....	158
В.А. Петьков ПОКАЗНИКИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЗАСУДЖЕ- НИХ В УМОВАХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	165
І.О. Поляков ПІДГОТОВКА ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ МНС ТА МВС, ЯКІ БУДУТЬ ЗАДІЯНІ НА ЕТАПАХ ПРОВЕДЕННЯ ЄВРО-2012.....	173
М.В. Саєрасов, О.В. Чернякова, К.В. Єрмоленко БАГАТОФАКТОРНА СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНА МОДЕЛЬ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	182
К.В. Сєдих ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО МОВЛЕННЯ КЛІЄНТА В РЕЗУЛЬТАТІ ПСИХОТЕ- РАПІЇ.....	189
О.Е. Солошенко НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ СИТУАЦІЇ РОЗВИТ- КУ ДИТИНИ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	198
О.Б. Стуліка ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ОРИГІНАЛЬНОЇ КАЗКИ ІНОЗЕ- МНОЮ МОВОЮ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	203
М.І. Тіхонова, О.А. Марусенко ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ПСИ- ХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я.....	212
Г.С. Хафізова ОСОБЛИВОСТІ СЕНСОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ЛЮДЕЙ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ.....	219
Б.В. Хомуленко, Н.А. Бурейко СТРУКТУРА ПЕРИНАТАЛЬНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ.....	227
Н.В. Швецова ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ВАГІТНОЇ ЖІНКИ ЯК СКЛАДОВА УСПІШНОСТІ ПО- ЛОГІВ І ГОТОВНОСТІ ДО МАТЕРИНСТВА.....	231
О.В. Шевяков, Я.А. Славська ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МО- ЛОДІ УКРАЇНИ ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТ- КУ ХХІ СТОЛІТЬ.....	242
Т.В. Шелєз ДО ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ І ФУНКЦІЙ ЕКСКВІЗИТНИХ СИТУАЦІЙ ДИТИНСТВА У ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.....	251

А.В. Запорожца, Я.З. Неверович. – М.: Просвещение, 1986. – 286 с.

3. Смирнова, Е.О. Психология ребенка: Учебник для педагогических училищ и вузов. / Е.О.Смирнова. – М.: Школа-Пресс, 1997. – 384 с.

4. Фесюкова, Л.Б. Воспитание сказкой / Л.Б. Фесюкова. – Х.: Фолио, 1997. – 460 с.

5. Юнг К.-Г. Психологические типы / К.-Г.Юнг. – М.: Университетская книга, АСТ, 1996. – 714 с.

УДК: 159.9

© Тихонова М.І., Марусенко О.А., 2013 р.

М.І. Тихонова, О.А. Марусенко
Національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Луганськ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Дана стаття присвячена проблемі психологічного здоров'я учнів початкової школи. Розкрито зміст, функції та структуру психологічного здоров'я, також можливі фактори ризику його порушення.

Ключові слова: психологічне здоров'я, аксіологічний, інструментальний і потребібно-мотиваційний компоненти психологічного здоров'я, фактори ризику порушення психологічного здоров'я.

М.И. Тихонова, Е.А. Марусенко ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА ШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЯМИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ

В представленной статье освещается проблема психолого-педагогической поддержки школьников, имеющим нарушения психологического здоровья. Раскрыто содержание, функции и структура психологического здоровья и факторы нивелирующие его.

Ключевые слова: психологическое здоровье, аксиологический, инструментальный и потребностно-мотивационный компоненты психологического здоровья, факторы нарушения психологического здоровья.

М.І. Tihonova, O.A. Marusenko PSYCHO-PEDAGOGICAL SUPPORT PUPILS WITH PSYCHOLOGICAL HEALTH'S DISORDERS

The article is given devoted the problem of psychological health of students of primary school. Maintenance, functions and structure of psychological health, is exposed, the factors of risk of his violation are also possible.

Key words: psychological health, aksiologichniy, instrumental and motivational components of psychological health, factors of risk of violation of psychological health.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні особливої актуальності набуває проблема організації здорового способу життя та забезпечення навчально-виховного процесу з цього напрямку в школі, проблема цілісного формування культури здоров'я учнів. Основні підходи до формування й зміцнення здоров'я дітей і молоді визначені у Національній програмі «Діти України», де здоров'я особистості розглядається як інтегрований показник соціального розвитку суспільства, могутній фактор впливу на культурний і економічний потенціал держави.

Проблема здоров'я приваблює багатьох дослідників: психологів, педагогів, соціологів тощо. Сьогодні існує поведінкова психологія, яка розглядає здоров'я як проблему здорової поведінки; когнітивна психологія звернена насамперед до проблеми здорових, пізнавальних структур людини. У гуманістичній психології розроблений цілісний підхід до здоров'я, в якому фізичне й психічне здоров'я уявляються взаємопов'язаними з найвищими цінностями, цілями й потребами людини. Гуманістична психологія розглядається як альтернативна біхевіоризму й психоаналізу, пріоритетна увага в ній приділяється вивченню саме здорової особистості й умов, які сприяють її розвитку. На думку А. Маслоу, здоровій людині властиві наступні якості: об'єктивне сприйняття дійсності, відкритість новому досвіду, цілісність особистості, спонтанність, автономія, нонконформізм та ін. [9].

У «Словнику психолога – практика» під редакцією С.Ю. Головіна терміном «здоров'я» позначається стан душевного благополуччя, який характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і забезпечує адекватну умовам дійсності регуляцію поведінки і діяльності [5]. Термін «психологічне здоров'я» введений до наукового лексикону І.В. Дубровіною. При цьому під психологічним здоров'ям розуміються психологічні аспекти психічного здоров'я людини. Психічне здоров'я є потрібною умовою повноцінного функціонування та розвитку людини в процесі її життєдіяльності.

Психологічне здоров'я дітей має свою специфіку. Як стверджує І.В. Дубровіна, основу психологічного здоров'я складає повноцінний психічний розвиток на всіх етапах онтогенезу. Таким чином, психологічне здоров'я дитини й дорослого відрізняється сукупністю особистісних новоутворень, які ще не розвинулись у дитини, але повинні бути наявними у дорослого [7]. О.В. Хухлаєва виділяє наступні компоненти психологічного здоров'я: аксіологічний, інструментальний і потрібнісно-мотиваційний. Аксіологічний компонент містить цінність власного «Я», цінність «Я» інших; абсолютне прийняття самого себе при достатньо повному пізнанні себе й сприйнятті інших людей. Інструментальний компонент передбачає володіння рефлексією як засобом самопізнання; розуміння й опис свого

емоційного стану та стану інших людей, можливість прояву почуттів і емоцій у необразливій для оточуючих формі; усвідомлення причин і наслідків як своєї поведінки, так і поведінки інших людей. Потрібно-мотиваційний компонент визначає наявність у людини потреби в саморозвитку. Це означає, що людина стає суб'єктом своєї життєдіяльності, має внутрішнє джерело активності, яке виступає двигуном її розвитку [10].

Психологи (В.І. Слободчиков, О.В. Хухласва) відзначають креативний, адаптивний, дезадаптивний рівні психологічного здоров'я [10]. Вищий рівень (креативний) – характеризується стійкою адаптацією, продуктивним ставленням до дійсності, наявністю творчої позиції. Середній рівень (адаптивний) – наявність тривожності. Низький рівень (дезадаптивний) – порушення балансу в процесі асиміляції та акомодатції. Асимілятивний стиль поведінки характеризується прагненням людини пристосуватись до зовнішніх обставин на шкоду своїм бажанням та можливостям. Неконструктивність цього стилю виявляється в його ригідності, у спробах повністю відповідати бажанням оточуючих. Людина, що обрала акомодативний стиль поведінки, навпаки, використовує активно-наступальну позицію, намагається підкорити оточення своїм потребам. Неконструктивність такої позиції полягає в негнучкості поведінкових стереотипів, недостатній критичності.

Психологічно здорова людина – це: адаптована людина; вміє спілкуватися, відчувати потреби інших людей; не забуває про власні інтереси; цінує перспективу мати спільні цілі, уподобання, загальну професійну чи якусь іншу спрямованість з людьми; вміє встановлювати конструктивні стосунки, запобігати конфліктам. Соціальне середовище сприймає як природне для себе, не ховаючись від контактів з іншими та залишаючись собою, не впадаючи в залежність від когось авторитетного. Крім того, що психологічно здорова людина є адаптованою, вона має комунікативні здібності та певний рівень незалежності, автономності; вона усвідомлено ставиться до свого майбутнього, розвиваючи свої прогностичні схильності. Її прогностичні здібності проявляються у вмінні ставити адекватні життєві цілі та знаходити шляхи їх реалізації. Вона відкрита новому досвіду і готова рухатися вперед. З особистісним здоров'ям безпосередньо пов'язані такі якості, як готовність надавати допомогу іншим, оптимізм та активність. Відповідно, створення умов для розвитку саме цих рис сприятиме поліпшенню якості життя та переживанню суб'єктивного благополуччя. У той самий час почуття відчаю, пасивність та песимізм асоціюються із хворобою. Якщо скласти узагальнений «профіль» здорової людини, то можна отримати наступне. Психологічно здорова людина – це людина творча, оптимістична, життєрадісна й весела, яка пізнає навколишній світ розумом, почуттями й інтуїцією. Вона повністю приймає саму

себе й при цьому визнає цінність та унікальність оточуючих її людей. Людина покладає відповідальність за своє життя на себе, її життя наповнене сенсом. Таким чином, можна сказати, що «стержневим» словом для опису психологічного здоров'я є слово «гармонія». Ця гармонія між різними складовими самої людини: тілесними й психічними, інтелектуальними й емоційними, а також і гармонія між людиною та оточуючими людьми, природою.

Отже, актуальність дослідження проблеми психолого-педагогічної допомоги учням початкової школи з порушенням психологічного здоров'я обумовлена наявністю в освітніх установах різного типу досить великої кількості дітей із проявами різних порушень психологічного здоров'я. В основі яких лежить тривале переживання школярами емоційного неблагополуччя, що у свою чергу позначається на успішності будь-яких видів діяльності, і насамперед, навчальній.

Аналіз останніх досліджень. Проаналізувавши дослідження щодо порушень психологічного здоров'я слід відмітити що психологічне здоров'я є багатфакторним процесом. У теперішній час накопичено значний обсяг інформації про фактори порушення психологічного здоров'я школярів.

Фактори порушення психологічного здоров'я дітей можна умовно поділити на дві групи: об'єктивні та суб'єктивні. До суб'єктивних факторів – відносять індивідуально-психологічні особливості (темперамент). Темперамент модифікує виховні впливи оточуючого середовища. Такий зв'язок проявляється стосовно однієї з характеристик енергетичного рівня поведінки – реактивності. Високореактивні діти – це ті, хто сильно реагує на невеликі стимули; слабореактивні – зі слабкою інтенсивністю реакції. У високореактивних учнів частіше виникає підвищена тривожність, знижується працездатність, неадекватний рівень вимог.

Тривожна дитина живе у стані постійного безпричинного страху, напруження від думки: «Аби чогось не сталося». Підвищена тривожність робить поведінку дитини метушливою, неспокійною, розсіяною. Такий емоційний супровід значно зростає в умовах особистої відповідальності за щось і негативно позначається на характері, котрий набуває рис невпевненості, заниженої самооцінки, внутрішнього конфлікту між високим рівнем домагань і низькою самооцінкою своїх можливостей та успішності. Передумовою розвитку підвищеного рівня тривожності є висока чутливість (сензитивність) нервової системи, а це не обов'язково виявляється в кожній дитині. Підвищена тривожність дитини багато в чому залежить від способів спілкування з нею батьків. На думку Е.Г. Ейдемільера є висока вірогідність розвитку тривожної дитини у тих батьків, які виховують її за типом гіперпротекції (надмірна турботливість, безліч обмежень і заборон,

постійне смикання). Під пресингом суворого контролю дитина втрачає впевненість у собі, поступово втрачає своє психологічне здоров'я [11].

Все це дозволяє зробити висновок, що властивості темпераменту, якщо і не є джерелом порушення психологічного здоров'я, але є суттєвим фактором ризику, який не можна ігнорувати.

Під об'єктивними чинниками (фактори середовища) розуміють внутрішньосімейні фактори, несприятливі фактори, пов'язані з навчальними закладами. Фактори середовища найбільш значущі для психологічного здоров'я дітей, тому розкриємо їх.

Внутрішньосімейні фактори.

1. *Конфлікт у родині.* Дослідження вітчизняних і зарубіжних учених переконливо доводять, що для дітей, які зростають у конфліктних сім'ях, що мають дезорганізовані, дисгармонійні стосунки, характерний широкий спектр аномалій у психіці. Неблагополучна психологічна атмосфера сім'ї майже завжди викликає в дитини емоційно загострені переживання, які вона не може подолати через вікову незрілість психіки. Конфлікти між батьками викликають глибокий внутрішній конфлікт у дитини, який може зумовити розвиток психогенного захворювання, що зачіпає важливі сфери формування особистості, систему стосунків у сім'ї, з однолітками, з іншими дорослими. У роботі О.М.Волкової виділяються декілька типів неблагополучного сімейного клімату [3]. Перший тип – клімат тривожний. У такій сім'ї мати постійно знаходиться в напруженні, боїться різноманітних неприємностей, які загрожують її дитині, надмірно оберігає її від уявних небезпек, що створює клімат, насичений негативними емоціями. Від матері дитині передається почуття невпевненості й страху, вона стає залежною, не відважується на самостійні дії, комфортно відчуває себе тільки в присутності близьких. Зіткнувшись із новим оточенням, дитина чекає й вимагає тільки звичної любові до себе, страждає від її нестачі. В результаті такого виховання діти виростають тривожними, пасивними, інфантильними та слабо адаптованими. Другий тип – клімат неприйняття. У таких родин на дитину, на її переживання не звертають уваги, обмежуються тільки необхідним доглядом, роблять це байдужо, або з погано прикритим роздратуванням. На таку ситуацію діти реагують по-різному: деякі – замикаються, відокремлюються від емоційно холодних батьків, намагаються знайти близьку людину серед інших дорослих; інші – занурюються у світ фантазій, вигадуючи собі друзів. Намагаючись сподобатись батькам, дехто підлещується їй догоджає, а в разі невдачі починає звертати на себе увагу іншими доступними способами - агресією, грубістю. Наступний тип неблагополучного сімейного клімату – безсистемний. Безладний, нескоординований підхід до виховання виявляється як контраст не поєднання суворих заборон і обмежень у одного з батьків і дозволяючо-потураючого

ставлення іншого. Неблагополучна психологічна атмосфера сім'ї майже завжди викликає в дитини емоційно загострені переживання, які вона не може подолати через вікову незрілість психіки, інтенсивні психотравмуючі впливи або не вирішені обставини. На думку І.В. Дубровіної, все це може призвести до дитячих неврозів – психогенному захворюванню, яке зачіпає важливі сфери формування особистості, систему стосунків у сім'ї, однолітками та дорослими [7].

2. *Батьківське програмування*. Виховання за типом домінуючої гіперпротекції (Е.Г.Ейдеміллер). Тобто сім'я приділяє багато уваги дитині, але одночасно позбавляє її самостійності. Формується, за термінологією Е. Берна «пристосована дитина», яка функціонує за рахунок зниження своєї здатності відчувати, виявляти цікавість до навколишнього світу, а в найгіршому випадку, - за рахунок проживання не свого життя [2].

3. *Взаємодія за типом «дитина – кумир сім'ї»*, коли задоволення потреб дитини превалює над задоволенням потреб інших членів сім'ї. Наслідком такого типу сімейної взаємодії може стати порушення в розвитку емоційної децентрації, здатності сприймати та враховувати у своїй поведінці стан і бажання інших людей.

Фактори, які пов'язані з навчальними закладами.

1. *Внутрішній конфлікт*. Протиріччя між вимогами оточуючих людей (батьків, учителів) і можливостями дитини, конфліктними стосунками з однолітками порушують емоційний комфорт дитини.

2. *Школа*. Депривація – наполягання на визнанні, яке виявляється у зниженні самооцінки, у появі неадекватних захисних механізмів реагування. Активний варіант поведінки проявляється в агресії, а пасивний – у сором'язливості, ліні, апатії, у хворобливості.

3. *Можливість формування почуття неповноцінності*. Якщо дитина сприймає результати навчання як єдині критерії власної цінності, то в неї формується обмежена ідентичність, за Е. Еріксоном, «Я є тільки те, що я можу робити», що негативно впливає на життєвий сценарій дитини [6].

4. *Стиль взаємодії вчителя з учнями*. Адекватний стиль спілкування вчителя з дітьми, який передбачає прийняття, розуміння й визнання учня дуже важливий у молодшому шкільному віці. Жорстко-авторитарний відчужений стиль учителя непродуктивний і викликає порушення психологічного здоров'я, погіршення успішності та пізнавальної мотивації учнів.

Як показали дослідження Н. Ньюкомб, спілкування вчителів із учнями безпосередньо впливає на характер переживань школярів, викликає у них емоційне напруження, яке проявляється як тривога, страх, пасивність або агресія [6]. Школярі добре розуміють, оцінює учитель їхню діяльність, їхню особистість, чи ставить оцінку за певну дію, наприклад, відповідь. Якщо дорослі виражають свою невдоволеність дитиною, критикують

й карають її, вона починає гостро переживати свої невдачі в школі. Саме переживання, викликані оцінкою батьків або педагога, призводять до неадекватних реакцій учня на свої невдачі. Саме стиль спілкування педагога з учнями може сприяти емоційній напрузі, ускладнити те, що реальні, а іноді й вигадані труднощі, пов'язані з навчанням у школі, дитина почне сприймати як нерозв'язні.

У цілому можна зробити висновок, що психологічне здоров'я формується при взаємодії зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних), факторів. Причому не тільки об'єктивні фактори можуть переломлюватися через суб'єктивні, але і внутрішні фактори можуть модифікувати зовнішні впливи.

Висновки. Психолого-педагогічна підтримка школярів із порушенням психологічного здоров'я дітей можна розглядати як систему, що являє собою: діагностику адаптивності дітей до школи; визначення рівня психологічного здоров'я; проведення профілактичних занять з дітьми, які мають другий рівень психологічного здоров'я; здійснення корекційної роботи з дітьми, віднесеними до третього рівня психологічного здоров'я; індивідуальне консультування батьків.

Психолого-педагогічна підтримка учнів починається із психологічної діагностики, яка дозволяє визначити ступінь адаптованості дітей до школи. Методики, направлені на вивчення психологічного здоров'я, наразі відсутні, тому потрібно використовувати побічні методи. Показником психологічного здоров'я ми вважаємо адаптованість дитини до школи, оскільки психологічному здоровому функціонуванню відповідає наявність адаптації між людиною та соціальним середовищем. Крім того, необхідно визначити рівень тривожності, тому що підвищення тривожності корелює з порушенням психологічного здоров'я.

Таким чином, вчасна діагностика дозволить прогнозувати виникнення порушень психологічного здоров'я школярів, а здійснення цілеспрямованої психопрофілактичної й психокорекційної роботи сприятиме зниженню гостроти прояву психологічних захворювань в учнів початкової школи. Найбільшого ефекту можна досягнути не тільки шляхом впливу на дітей, але й залученням значущих дорослих (батьків, учителів) до профілактичної роботи.

Список літератури

1. Астапов В.М. Тест тривожности / В.М. Астапов. – М.: «Дейс», 1991. – 20 с.
2. Берн Э. Введение в психиатрию и психоанализ для непосвященных / Э. Берн: пер. с англ. – СПб: МФИН, 1992. – 448 с.

3. Волкова Е.М. Трудные дети или трудные родители? / Е.М. Волкова. – М.: Профиздат, 1992. – 96 с.
4. Герриг Р. Психология и жизнь / Р. Герриг, Ф. Зимбардр: пер. с англ. – СПб: Питер, 2004. – 955 с.
5. Головин С.Ю. Словарь психолога-практика / С.Ю. Головин. – Мн.: Харвест; М.: АСТ, 2001. – 976 с.
6. Ньюкомб Н. Развитие личности ребенка / Н. Ньюкомб. – СПб: Питер, 2003. – 640 с.
7. Практическая психология образования / Под ред. И.В. Дубровиной. – М.: ТЦ «Сфера», 1998. – 528 с.
8. Самоукина Н.В. Игры в школе и дома: Психотехнические упражнения и коррекционные программы / Н.В. Самоукина. – М., 1995. – 144 с.
9. Фрейджер Р. Личность: теории, эксперименты, упражнения / Р. Фрейджер, Д. Фейдмен: пер. с англ. – СПб: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 608 с.
10. Хухлаева О.В. Основы психологического консультирования и психологической коррекции / О.В. Хухлаева. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
11. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – СПб: «Питер», 1999. – 656 с.

УДК: 159.923.3

© Хафизова Г.С., 2013 р.

Г.С. Хафизова
Національний університет
імені В.Н. Каразіна, м. Харків

ОСОБЛИВОСТИ СЕНСОЖИТТЕВИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ЛЮДЕЙ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

У даній статті розглядається проблема психологічного благополуччя особистості та сенсожиттєвих орієнтацій. Проаналізовано вітчизняні та зарубіжні підходи до визначення психологічного благополуччя як конструкту, який відображає рівень позитивного функціонування особистості та ступінь задоволеності людини власним життям. Розглянута структура осмисленості життя як переживання особистістю онтологічної значимості буття. Представлені результати емпіричного дослідження особливостей сенсожиттєвих орієнтацій у групах з різним рівнем психологічного благополуччя.

Ключові слова: психологічне благополуччя, рівень задоволеності життям, осмисленість життя, сенсожиттєві орієнтації, мета у житті.

Г.С. Хафизова ОСОБЕННОСТИ СМЫСЛОЖИЗНЕННЫХ ОРИЕНТАЦИЙ У ЛЮДЕЙ С РАЗНЫМ УРОВНЕМ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ